

ISSN 1392–6195 (print)
ISSN 2029–2058 (online)
JURISPRUDENCIJA
JURISPRUDENCE
2010, 3(121), p. 97–113.

PAGRINDINIŲ TEISIŲ APSAUGA PAGAL EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ KONVENCIJĄ IR EUROPOS SAJUNGOS TEISĘ

Danutė Jočienė

Europos Taryba

Europos Žmogaus Teisių Teismas

F-67075 Strasbūras, Prancūzija

Telefonas (+33 (0) 3 88 41 38 74

Elektroninis paštas danute.jociene@echr.coe.int

Pateikta 2010 m. liepos 21 d., parengta spausdinti 2010 m. rugpjūčio 27 d.

Anotacija. Šis straipsnis skirtas aptarti pagrindinių teisių apsaugą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją ir Europos Sąjungos teisę, ypač šių dviejų sistemų garantuojamą žmogaus teisių apsaugos lygį, bei aptarti ES teisės santykį su Europos žmogaus teisių konvencijos sistema. Labai svarbu tai, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas net įvairių procedūrų ES institucijose požiūriu laikosi nuostatos, kad tokių procedūrų garantijos atitinka Konvencijos 6 straipsnio teismines procesines garantijas. Šie klausimai yra ypač aktualūs dabar, kai Europos Sąjunga, 2009 m. gruodžio 1 d. įsigaliojus Lisabonos sutarčiai ir 2010 m. birželio 1 d. Konvenciją papildžiusiam Keturioliktajam protokolui, numato teisines Europos Sąjungos prisijungimo prie Konvencijos sistemos galimybes.

Reikšminiai žodžiai: Europos Žmogaus Teisių Teismas, Europos žmogaus teisių konvencija, Europos Sąjunga, Europos Bendrijų/Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, Konvencija, žmogaus teisės, jurisprudencijų santykis.

Ivadas

1950 m. lapkričio 4 d. pasirašyta Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau – Europos žmogaus teisių konvencija arba Konvencija, arba EŽTK), priimta regioniniu Europos lygiu – pirmoji tarptautinė sutartis, kurioje buvo kodifikuotos žmogaus teisės¹ ir kurioje pirmą kartą įtvirtinta individualios peticijos teisė, suteikianti individui teisę pateikti skundą tarptautiniam teismui, šiuo atveju Europos Žmogaus Teisių Teismui (toliau – Teismas, EŽTT arba Strasbūro Teismas), skundžiant savo valstybę dėl jo teisių ir pagrindinių laisvių pažeidimo. Europos žmogaus teisių konvencijos sukurta sistema ir dabar yra labiausiai išplėtotą regioninę žmogaus teisių apsaugos sistema². Konvencijoje numatytos sistemos – Komisijos (ji šiuo metu nefunkcionuoja) ir Teismo – sukūrimas įkūnijo teisėtumo žmogaus teisių atžvilgiu garantą ir sudarė sąlygas realiai žmogaus teisių apsaugai³.

Europos žmogaus teisių konvencija yra tarptautinė sutartis, sukurianti pareigas tik jos dalyvėms (t. y. šiuo metu – ją ratifikavusioms valstybėms)⁴. Ši nuostata numatyta Konvencijos 59 straipsnyje, kuriame pabrėžta, kad Konvenciją gali pasirašyti valstybės Europos Tarybos (toliau – ET) narės ir ji turi būti ratifikuota. Tą būtina pabrėžti, nes tai itin svarbu kalbant apie būsimą Europos Sąjungos (toliau – ES), kaip tarptautinės organizacijos, prisijungimą, kuris gali būti laikomas išimtinu ir istoriniu, prie Konvencijos sistemos. Teisiniai tokio prisijungimo pagrindai jau sukurti – Konvencijos sistemą reformuojantis Keturioliktasis protokolas, priimtas dar 2004 m. ir pagaliau įsigaliojęs 2010 m. birželio 1 d., po to, kai šį Protokolą ratifikavo Rusijos Federacija Interlakeno konferencijos metu 2010 m. vasario 18 d., numato Europos Sąjungos prisijungimą prie Europos žmogaus teisių konvencijos sistemos ir sudaro teisinius tokio prisijungimo pagrindus⁵.

Europos Sąjungos teisės požiūriu toks prisijungimas numatytas 2009 m. gruodžio 1 d. įsigaliojusioje Lisabonos sutartyje, į kurią įtraukta ES pagrindinių teisių chartija, kuri po Lisabonos sutarties įsigaliojimo tapo teisiškai privaloma ir kuri turi ir turės esminę reikšmę žmogaus teisių apsaugai ir jų aiškinimui Europos Žmogaus Teisių Teisme.

1. Europos Sąjungos prisijungimo prie Konvencijos sistemos galimybės

Praėjus 60 metų po Konvencijos priėmimo 1950 m. bei 50 metų nuo Europos Žmogaus Teisių Teismo įkūrimo 1959 m., Europai kyla klausimas – kuria kryptimi turi būti

1 Vadapalas, V. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006, p. 277.

2 *Ibid.*

3 Jočienė, D.; Čilinskas, K. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005, p. 13.

4 Frowein, J. A.; Peukert, W. *EMRK-Kommentar*. 3. Auflage. N. P. Engel Verlag, 2009, p. 3.

5 *Applying and Supervising the ECHR. Guaranteeing the effectiveness of the European Convention on Human Rights*. Collected texts. Council of Europe: Directorate General of Human Rights, 2004, p. 49.

vystoma žmogaus teisių apsauga Europoje, kuris ar kurie tarptautiniai ir/ar Europos Sąjungos teismai turi tapti tos apsaugos garantu?

Šis straipsnis skirtas aptarti pagrindinių teisių apsaugą Europos Sąjungos teisėje ir Konvencijos sistemoje bei šių sistemų santykio problematiką. Todėl šiuo atveju daugiausia dėmesio reikėtų skirti dviem tarptautinėms grandims – Europos Tarybai ir Europos Sąjungai bei nagrinėti klausimą apie buvusį ir galimą šių dviejų grandžių teisminių institucijų bendradarbiavimą bei jurisprudencijų santykį. Tai galima laikyti principiniu šių dienų klausimu, kalbant apie šių dviejų tarptautinių sistemų tolesnį bendradarbiavimą, kuris ypač svarbus, siekiant veiksmingesnės ir darnesnės žmogaus teisių apsaugos abiejų sistemų pagrindu, bet nedubliuojant funkcijų.

Pačios Europos Sąjungos prisijungimas prie Konvencijos sistemos kelia daug teisinių bei techninių klausimų, nes pirminė Konvencijos sistema, sukurta 1950 m., buvo skirta tik valstybėms, kaip pagrindiniams tarptautinės teisės subjektams. Šiuo atveju reikia išspręsti klausimą dėl Europos Sąjungos, kaip supranacionalinės tarptautinės organizacijos, prisijungimo prie Konvencijos galimybių. Teisinis Sąjungos prisijungimo prie Konvencijos pagrindas yra aiškiai numatytas Keturioliktojo protokolo 17 straipsnyje bei Lisabonos sutartyje, bet ir techniniai-praktiniai, ir teisiniai klausimai dar neišspręsti.

Esminis klausimas, kuris turėtų būti keliamas Europos Žmogaus Teisių Teismo sistemai: ar ES prisijungimas dar labiau neapsunkins Teismo padėties bylų skaičiaus prasme? Teismas turi nagrinėti vis daugiau bylų, jų gausa kelia ir Teismo veiklos efektyvumo klausimą, ir klausimą, kaip EŽTT sistema gali išgyventi⁶.

2010 m. vasario 18, 19 d. Interlakene vyko 47 valstybių Konvencijos dalyvių aukščiausiojo lygio konferencija, kurioje buvo priimta Deklaracija ir Veiksmų planas dėl EŽTT ateities, siekiant išsaugoti Teismo efektyvumą⁷.

Teismui pateikiamų bylų kiekis itin sparčiai didėja, nors Teisme vykdomos reformos ir spartinamos procedūros: 2004 m. pabaigoje apie 78 tūkst. pareiškimų laukė Teismo nagrinėjimo, o 2010 m. pradžioje buvo jau apie 120 tūkst. pareiškimų, nors Teismo produktyvumas 2009 m. padidėjo net 15 procentų, lyginant su 2008 m.

2009 m. Teisme buvo išnagrinėta 35 460 skundų (atitinkamai 2008 m. – 32 044), Teismas priėmė galutinius sprendimus dėl 2 395 pareiškimų (plg., 2008 m. – dėl 1881 pareiškimų), tačiau vien per 2009 m. Teismui buvo pateikta per 57 tūkst. naujų pareiškimų⁸.

Be to, 2009 m. 33 065 pareiškimai (t. y. apie 93 proc.) buvo paskelbti nepriimtinais arba išbraukti iš bylų sąrašo pagal Konvencijos 34, 35 ar 37 straipsnių nuostatas⁹, o tai aiškiai rodo, kad asmenys dažnai kreipiasi į Teismą nepagrįstai, nežinodami nei pagal Konvenciją ginamų teisių, nei Teismo darbo specifikos. Reikia pasakyti ir tai, kad net 57 procentai visų Teismui pateiktų bylų yra nukreipti TIK prieš keturias valstybes (Rusijos

6 Jočienė, D.; Čilinskas, K. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005, p. 37–40.

7 *European Court of Human Rights. Annual Report 2009*. Registry of the European Court of Human Rights, Strasbourg, 2010, p. 15.

8 *Ibid.*, p. 160.

9 *Ibid.*, p. 166.

Federaciją, Turkiją, Rumuniją ir Ukrainą)¹⁰. Tai aiški nuoroda šioms valstybėms veikti ir spręsti žmogaus teisių apsaugos problemas pagal vidaus teisę.

Taigi nors Teismo produktyvumas 2009 m. padidėjo net 15 procentų, palyginti su 2008 m., bylų Teisme sparčiai gausėja ir aiškiai matyti, kad naujai pateikiamų per atitinkamus metus bylų skaičius gerokai viršija išnagrinėtų bylų skaičių.

Europos Sąjungai prisijungus prie Konvencijos, kils ne tik bylų dar spartesnio gausėjimo, bet ir kiti klausimai, pavyzdžiui, Konvencijos bei jos protokolų teksto bei atitinkamų sąvokų aiškinimo ir taikymo keblumai. Įdomu, kaip sąvokos „nacionalinės institucijos“ arba „nacionalinis teismas“ bei kiti terminai bus suprantami ES teisės kontekste, kad ir garantuojant teisę į *teisingą teismą* [fair trial], kaip numatyta Konvencijos 6 str., ar tai galės būti tik Liuksemburgo teismai, ar galės apimti ir įvairias Europos Komisijos bei kitų ES institucijų procedūras. Kol kas sunku atsakyti į šį klausimą, tačiau, autorės nuomone, tikėtina, kad šios sąvokos bus aiškinamos plačiau, kaip apimančios ir kitas ES institucijų procedūras, kaip rodo ir dabartinė Strasbūro Teismo praktika, kurios pavyzdžių bus pateikta vėliau.

Kalbant apie būsimą Europos Sąjungos prisijungimą prie Konvencijos reikia prisiminti ir *subsidiarų* Konvencijos sistemos pobūdį, kuris dar kartą buvo pabrėžtas *Markovic prieš Italiją* bylos sprendime¹¹. Teismas dar kartą pabrėžė Konvencijos pagalbinį/subsidiarų pobūdį nacionalinių žmogaus teisių apsaugos sistemų atžvilgiu, teigdamas, kad nacionaliniai organai, visų pirma teismai, privalo aiškinti ir taikyti vidaus teisę (žr. taip pat bylą *Edificaciones March Gallego S.A. c. Espagne, arrêt* du 19 Février 1998 Recueil 1998-I, p. 290, § 33).

Teismo funkcija yra tik prižiūrėti, ar toks aiškinimas dera su Konvencija (žr. taip pat *Streletz, Kessler and Krenz prieš Vokietiją* [GC], nos. 34044/96, 35532/97 and 44801/98, § 49, ECHR 2001-II ir kt.). Taigi pirminė atsakomybė už Konvencijos nuostatų efektyvų įgyvendinimą ir taikymą tenka nacionalinėms institucijoms, o pareiškimų į Europos Žmogaus Teisių Teismui sistema yra tik subsidiari nacionalinėms žmogaus teisių apsaugos sistemoms (*Cocchiarella prieš Italiją* [GC], no. 64886/01, § 38, ECHR 2006).

Pažymėtina ir tai, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas nėra vadinamoji „ketvirtoji“, t. y. apeliacinė arba kasacinė, instancija, kuri būtų skirta persvarstyti nacionalinių teismų priimtus sprendimus (žr. bylą *Kemmaché prieš Prancūziją*, arrêt du 24 novembre 1994, série A, no. 296-C, § 44). Šis aspektas, taip pat ir *subsidiarus* Konvencijos pobūdis, yra ypač svarbūs, kalbant apie ES prisijungimą prie Konvencijos sistemos. ES tapus Konvencijos dalyve, iškils klausimas, kaip *subsidiarumo* principas bus suprantamas šios supranacionalinės organizacijos atžvilgiu, ar tai neprieštaraus pačios ES, kaip supranacionalinės tarptautinės organizacijos, prigimčiai, ir apskritai ar EŽTT galės persvarstyti ES institucijų, o ypač ES teisminių įstaigų, priimtus sprendimus Konvencijoje atsižvelgdami į ginamas teises, o jei galės, tai kiek plačiai.

10 *European Court of Human Rights. Annual Report 2009, supra* note 7, p. 34.

11 *Markovic and Others v. Italy*, [GC], Appl. No. 1398/03, judgment of 14 December 2006, ECHR, 2006, §§ 107–109.

Dar vienas aspektas – tam, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas galėtų spręsti galimus Konvencijos pažeidimų klausimus, asmenys ar jų grupės bei nevyriausybinės organizacijos, kurie teikia Teismui skundus pagal Konvencijos 34 straipsnį, turi patekti į tam tikros valstybės (prisijungus ES – į ES) jurisdikciją (angl. *within their jurisdiction*, pranc. *relevant de leur jurisdiction*). *Airijos prieš Jungtinę Karalystę byloje* (pareiškimo Nr. 5310/71) 1978 m. sausio 18 d. priimtas sprendimas yra labai svarbus, nes jame nustatytos Konvencijos 1 straipsnio taikymo ribos pabrėžiant, kad Konvencijos 1 straipsnyje numatytos Konvencijos taikymo ribos asmenų (*ratione personae*), vietos (*ratione loci*) bei dalyko (*ratione materiae*) atžvilgiu. Konvencijos 1 straipsnis apima taip pat ir *ratione temporis* (laiko reikalavimas) aspektą¹², kuris reiškia, kad valstybė atsako tik už tokių Konvencijoje bei jos protokoluose numatytų materialinių žmogaus teisių pažeidimus, kurie įvyko po to, kai valstybė ratifikavo Konvenciją arba atitinkamą jos protokolą. Todėl kyla ir klausimas, kaip sąvokos „jurisdikcija“, „asmenys“ ir kitos bus suprantamos ES teisės prasme.

Pažymėtina ir tai, kad jau Konvencijos Keturioliktojo protokolo¹³ aiškinimo dokumentuose dar 2004 m. buvo pabrėžta, jog turi būti atliekami tolesni Konvencijos modifikavimo darbai tam, kad Europos Sąjunga galėtų tapti Konvencijos dalyve. Europos Tarybos Žmogaus teisių vykdomasis komitetas (Steering Committee on Human Rights/CDDH) dar 2002 m. priėmė dokumentus, kuriuose išsakė savo nuostatą minėtu klausimu (žr. dokumentus DG-II (2002) 006 bei CDDH(2002)10 Addendum 2)¹⁴. Vykdomojo komiteto nuomone, tokie Konvencijos pakeitimai turi būti daromi arba priimant naują papildomą Konvencijos protokolą, arba priimant prisijungimo sutartį, kuri turi būti sudaryta tarp ES iš vienos pusės bei valstybių Konvencijos dalyvių iš kitos pusės; būtent ši procedūra taikoma pačioje ES, priimant naujas nares.

Minėtas Komitetas tuo metu buvo linkęs pritariti prisijungimo sutarties idėjai, tačiau klausimas lieka atviras. Kaip tik šiuo metu 2010 m. balandžio 28 d. CDDH pakvietė valstybes Konvencijos dalyves aptarti šiuos klausimus būsimame posėdyje, kuriame nebūtina priimti galutinį sprendimą, bet turi būti pasikeista nuomonėmis (*a brainstorming on the Member States' impressions*) tokiais klausimais kaip: kokie turi būti prisijungimo formalumai, koks prisijungimo sutarties turinys, kokių lingvistinių pakeitimų reikia, ar prisijungimas turi būti tik tose srityse, kurios priklauso ES kompetencijai, ar galimas prisijungimas prie Konvencijos protokolų, koks ES išrinkto teisėjo statusas, koks ES dalyvavimas EŽTT procedūrose ir kt.

Visi šie klausimai buvo nagrinėjami 2002 m., kai šis Komitetas viename iš minėtų dokumentų (CDDH(2002)10 Addendum 2) dar 2002 m. pažymėjo tris pagrindines kryptis, kuriomis turi būti dirbama ES siekiant prisijungti prie EŽTK sistemos:

-
- 12 Jočienė, D. *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas*. Antras pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 35.
 - 13 Plačiau apie 14 protokolą žr. Jočienė, D.; Čilinskas, K. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005, p. 40–44; *Applying and Supervising the ECHR. Guaranteeing the effectiveness of the European Convention on Human Rights*. Collected texts. Council of Europe: Directorate General of Human Rights, 2004, p. 16–51.
 - 14 *Applying and Supervising the ECHR. Guaranteeing the effectiveness of the European Convention on Human Rights*, op. cit., p. 49.

1) atitinkami pačios Konvencijos bei jos Protokolų teksto keitimai; tai galėtų būti padaryta papildomame protokole;

2) papildomos nuostatos, t. y. EŽTT taikomos nuostatos, kurios turi būti patikslintos taip, kad būtų priderintos prie Europos Sąjungos padėties; tas irgi galėtų būti reguliuojama minėtame papildomame protokole;

3) bet kokie kiti administraciniai techniniai klausimai, kurie nesusiję su Konvencijos tekstu, bet gali būti labai naudingi, pavyzdžiui, Europos Sąjungos biudžeto įmokos Europos Tarybai; tai galėtų būti reguliuojama atskiru ET ir ES susitarimu.

Taip pat kalbama ir apie dviųj tarptautinių sutarčių, veikiančių pagal ET kompetenciją, pakeitimus, tai – Europos susitarimas dėl asmenų, dalyvaujančių Europos Žmogaus Teisių Teismo procedūrose (ETS no. 161), bei Šeštasis protokolai dėl Europos Tarybos privilegijų ir imuniteto (ETS no. 162).

Vienas iš minėto Komiteto konkrečių pasiūlymų – vietoj Konvencijoje ir jos Protokoluose vartojamos sąvokos „valstybė“ (*State*) vartoti neutralesnę sąvoką „Aukštosios susitariančiosios šalys“ (*High Contracting party*), kuri turėtų/galėtų apimti ir valstybes, ir pačią ES kaip tarptautinę organizaciją, dalyvaujančią Konvencijos sistemoje.

Autorės nuomone, kyla principinis klausimas, kokiais atvejais ES galės būti atsakovė Europos Žmogaus Teisių Teisme ir koks bus jos statusas, jei, pavyzdžiui, byla bus keliama prieš ES valstybę narę? Ar šiuo atveju ES pati kaip bendra atsakovė galės dalyvauti procedūrose (kaip *co-defendant*)? Atsakymas iš principo turėtų būti teigiamas.

Dar vienas aspektas – ET Ministrų Komiteto posėdžiuose, jam vykdant EŽTT priimtus sprendimus, dalyvauja tik valstybės, turinčios balsavimo teisę. Tai reiškia, kad atitinkamai turi būti pakeista ir Konvencijos 46 str. 2 dalis, kuri suteiktų teisę ES, kaip tarptautinei organizacijai, dalyvauti Ministrų Komiteto posėdžiuose. Po Konvencijos Keturioliktojo protokolo įsigaliojimo pakeistame Konvencijos tekste (šiuo atveju Konvencijos 46 straipsnyje) numatyta ir vartojama sąvoka „Aukštoji susitariančioji šalis“, kuri, pakeitus Konvencijos 59 straipsnį, turėtų apimti ir ES kaip tarptautinę organizaciją.

Reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kad Konvencijoje (pvz., 8, 9, 10, 11 straipsnių antrosios dalys, Ketvirtojo protokolo 2 straipsnis ir kt.) vartojama daug sąvokų, kurios, galima teigti, susijusios daugiau su valstybe kaip tarptautinės teisės subjektu – tokios sąvokos kaip „nacionalinis saugumas“, „teritorinis vientisumas“, „nacionalinė teisė ar nacionaliniai teismai“ ir kt. Taigi šių sąvokų aiškinimas ir taikymas turės taip pat būti priderintas prie ES teisės specifikos, tačiau Autorė kelia klausimą, ar bus įmanoma ES atžvilgiu taikyti, tarkim, teritorinio vientisumo arba nacionalinio saugumo sąvoką taip, kaip jos aiškinamos valstybių atžvilgiu. Atsakymo, matyt, teks ieškoti ateityje abiejų sistemų teisminių organų sprendimuose ir prisijungimo dokumentuose.

Dar vienas aspektas, kuris pareikalautų konkretaus atsakymo, ar ES, kaip Konvencijos dalyvė, turės savo teisėją Teisme (kaip šiuo metu numatyta Konvencijos 20 str., kad kiekviena valstybė turi po vieną teisėją), ar ES galės skirti, pavyzdžiui, *ad hoc* teisėją tam tikrai bylai iš savų teisėjų?

Kitas klausimas, kuris yra itin svarbus, ar ES, pasirašiusi ir ratifikavusi Konvenciją, galės tapti ir Protokolų, kurių nėra ratifikavusios visos valstybės, dalyve?

Šis klausimas kol kas irgi neatsakytas.

Nesant galutinių sprendimų šiais visais klausimais, tenka tik pabrėžti, kad kol kas sunku pateikti išsamius ir aiškius atsakymus apie būsimą ES prisijungimą prie Europos žmogaus teisių konvencijos sistemos ir aiškiai įvardyti konkretų būsimą poveikį Konvencijos pagrindu sukurtai žmogaus teisių apsaugos sistemai. Girdimos kalbos, kad ES norėtų išsireikalauti privilegijuotos padėties kitų Konvencijos dalyvių, šiuo atveju – valstybių, atžvilgiu, tačiau tai ir lieka tik neoficialios kalbos.

Dar vienas, galima sakyti, neigiamas niuansas, kad pats EŽTT nedalyvauja tiesiogiai ES prisijungimo prie Konvencijos sistemos derybose, nes derybas vykdo pati Europos Taryba kaip tarptautinė organizacija¹⁵, veikianti pagal savo Europos Tarybos Statutą, taip pat jos vardu veikia minėtas komitetas – CDDH, kuris ir svarsto visus prisijungimo niuansus. Teismui suteiktas tik pagalbinis, patarėjo arba savo nuomonės išreiškėjo, vaidmuo.

2. Europos žmogaus teisių konvencijos santykis su Europos Sąjungos teise

Nuo 1969 m. aišku, kad pagrindinės teisės yra laikomos Europos Bendrijos teisės bendrųjų principų sudėtine dalimi ir yra ginamos Europos Teisingumo Teismo. Ši Europos Bendrijų nuostata žmogaus teisių atžvilgiu pirmą kartą nedviprasmiškai suformuluota Teismo nagrinėtoje *Stauder* byloje (byla 29/69 *Stauder v. City of Ulm* [1969] ECR 419).

Ši nuostata, jau kaip Europos Sąjungos pozicija, buvo formaliai įtvirtinta Europos Sąjungos sutarties 6 straipsnio (anksčiau – F straipsnio) antroje dalyje (redakcija iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo 2009 m. gruodžio 1 d.):

Sąjunga gerbia pagrindines teises, kurias užtikrina 1950 m. lapkričio 4 d. Romoje pasirašyta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir kurios kyla iš visoms valstybėms narėms bendrų konstitucinių tradicijų, kaip bendrus Bendrijos teisės principus.

Po Lisabonos sutarties įsigaliojimo 2009 m. gruodžio 1 d. Europos Sąjungos sutarties **6 straipsnyje** numatyta:

1. Sąjunga pripažįsta 2000 m. gruodžio 7 d. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje, patikslintoje 2007 m. gruodžio 12 d. Strasbūre, išdėstytas teises, laisves ir principus; Chartija turi tokią pat teisinę galią, kaip ir Sutartys.

Chartijos nuostatos niekaip neišplečia Sutartyse apibrėžtos Sąjungos kompetencijos.

Chartijoje nustatytos teisės, laisvės ir principai aiškinami laikantis Chartijos VII antraštinėje dalyje pateiktų bendrųjų nuostatų, reglamentuojančių jos aiškinimą ir taikymą, taip pat tinkamai atsižvelgiant į Chartijoje nurodytus paaiškinimus, kuriuose pateikti tų nuostatų šaltiniai.

15 European Commission and Council of Europe kick off joint talks on EU's accession to the Convention on Human Rights [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-05-03]. <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=PR545%282010%29&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=F5CA75&BackColorIntranet=F5CA75&BackColorLogged=A9BACE>>.

2. Sąjunga prisijungia prie Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos. Šis prisijungimas neturi įtakos Sutartyse apibrėžtai Sąjungos kompetencijai.

3. Pagrindinės teisės, kurias garantuoja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir kurios kyla iš valstybėms narėms bendrą konstitucinių tradicijų, sudaro Sąjungos teisės bendruosius principus.

Europos Sąjungos sutarties 2 straipsnyje įtvirtinta, kad:

Sąjunga yra grindžiama šiomis vertybėmis: pagarba žmogaus orumui, laisve, demokratija, lygybe, teisine valstybe ir pagarba žmogaus teisėms, įskaitant mažumoms priklausančių asmenų teises.

Šios vertybės yra bendros valstybėms narėms, gyvenančioms visuomenėje, kurioje vyrauja pliuralizmas, nediskriminavimas, tolerancija, teisingumas, solidarumas ir moterų bei vyrų lygybė.

Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad būtent Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija yra pats svarbiausias žmogaus teisių apsaugos **rašytinis dokumentas** ES teisėje, kuris formuoja žmogaus teisių apsaugos pagrindus ES. Įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, ES pagrindinių teisių chartija įgijo tokią pat teisinę galią, kaip ir Sutartys.

Tačiau reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kad nors Europos Bendrijų steigimo sutartyse nebuvo jokių nuostatų žmogaus teisių klausimu, Europos Teisingumo Teismas palaipsniui pripažino tokias fundamentalias teises kaip Bendrijų bendrųjų principų sudėtinę dalį, o Europos žmogaus teisių konvencija buvo pripažinta kaip specialios reikšmės tokių teisių šaltinis (*Convention had a "special significance" as a source of such rights*). Pagarba žmogaus teisėms tapo ES aktų teisėtumo sąlyga (žr. bylą *Bosphorus Hava Yollari Turizm Ve Ticaret Anonim Sirketi v. Ireland* (pareiškimo Nr. 45036/98) [GC], § 159, 2005 m. birželio 30 d. sprendimas). Teisingumo Teismas dar 1991 m. apibendrinno savo žmogaus teisių srities praktiką sprendime *ERT*, nurodydamas, kad „pagal pastovią jurisprudenciją pagrindinės teisės sudaro neatskiriama bendrųjų teisės principų dalį, kurių laikymąsi užtikrina Teismas. Šiuo tikslu Teismas vadovaujasi konstitucinėmis tradicijomis [...], taip pat ir nuorodomis, išplaukiančiomis iš tarptautinių instrumentų [...]. Europos žmogaus teisių konvencija šiuo požiūriu turi ypatingą reikšmę“ ir gali būti vertinama kaip Teismą „įkvepiantis“ šaltinis (*source d'inspiration*)¹⁶ (byla C-260/89 *Elliniki Radiophonia Teleorassi AE v. Dimotiki Eaira Ploiroforissis and S. Kouvelas* [1991] ECR I-2925).

Taigi ES Teisingumo Teismo praktika vis dėlto leidžia daryti išvadą, kad bet kuri Europos žmogaus teisių konvencijoje įtvirtinta teisė arba laisvė yra laikoma bendruoju Bendrijos teisės principu.

Teisės literatūroje, ypač šiuo metu, gana aktyviai diskutuojama klausimu dėl Konvencijos ir Chartijos teisinio santykio bei šių dokumentų tarpusavio hierarchijos. Svarbu tai, kad aiškiai įtvirtinta, jog pagrindinės teisės, kurias garantuoja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, sudaro Sąjungos teisės bendruo-

16 Anciuviene, M. Žmogaus teisių apsaugos pagrindai Europos Sąjungos teisėje. *Europos Sąjungos teisė ir Lietuva*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 93.

sius principus. Be to, ypač svarbios ir ES pagrindinių teisių chartijos **52 straipsnio** 3 dalies nuostatos, kuriose numatyta, kad:

Šioje Chartijoje nurodytų teisių, atitinkančių Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos garantuojamas teises, esmė ir taikymo sritis yra tokia, kaip nustatyta toje Konvencijoje. Ši nuostata nekluduoja Sąjungos teisėje numatyti didesnę apsaugą.

Būtų galima teigti, kad pirmenybė vis dėlto teikiama Konvencijos nuostatomis bei jų taikymo mastams remiantis Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, pabrėžiant, kad ES teisė gerbia Chartijoje numatytas teises taip, kaip jos ginamos Konvencijoje; reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kad Chartijoje aiškiai pabrėžiama, jog Konvencija yra tik minimalus žmogaus teisių apsaugos standartas, tai patvirtina ir EŽTT praktika, o ES teisė (kaip ir valstybės) galės suteikti šioms teisėms ir platesnę apsaugą.

Reikėtų pabrėžti ir tai, kad, autorės nuomone, daugelyje ES pagrindinių teisių chartijos straipsnių įtvirtintos tos pačios teisės, kaip ir Europos žmogaus teisių konvencijoje (pavyzdžiui, teisė į gyvybę, kankinimų ir žiauraus elgesio draudimą, teisingo teismo garantijos, nediskriminacijos principas, įtvirtinamos tos pačios laisvės (saviraiškos laisvė, asociacijų laisvė ir kt.), tačiau Chartijoje įtvirtintos teisės vis dėlto yra platesnės, įtvirtintos ir visiškai naujos Konvencijoje nenumatytos teisės. Tačiau net ir naujos į Chartiją įtrauktos teisės jau rado tam tikrą atgarsį ir Strasbūro Teismo praktikoje. Pavyzdžiui, Chartijos 1 str. įtvirtinta orumo apsauga (tuo tarpu Konvencijoje tai daroma per 3 str., kartu su kankinimo ir žiauraus elgesio draudimu; žr. bylą *Vincent c. France*, No.6253/03, 24 Octobre 2006, § 103); antrojoje Chartijos dalyje numatytos naujos laisvės – asmens duomenų apsauga (8 str.), o Konvencijoje tai daroma tik per Teismo praktiką, vystant asmens privataus ir šeimos gyvenimo apsaugą bei *teisingo* proceso garantijas (žr. *S. and Marper* bylą prieš Jungtinę Karalystę (Appl. Nos. 30562/04 and 30566/04), [GC], 4 December 2008).

ES pagrindinių teisių chartijoje tiesiogiai įtvirtintos vaikų teisės, pagyvenusių žmonių teisės, neįgalųjų teisės, o tai nėra tiesiogiai įtvirtinta Konvencijos tekste; tačiau šias teises EŽTT gina tik per savo praktiką, aiškindamas arba taikydamas vieną ar kitą Konvencijos nuostatą (pvz., *Marckx byla prieš Belgiją* (Nr. 6833/74, 1979 m. birželio 13 d. Teismo plenarinės sesijos sprendimas) dėl nesantuokinio vaiko nuosavybės teisių apsaugos ir jo nediskriminacijos; kitas pavyzdys – šiuo metu Teismo Didžiojoje kolegijoje nagrinėjama *Farcas byla prieš Rumuniją* (pareiškimo Nr. 32596/04) dėl tariamų fiziškai neįgalaus asmens teisių pažeidimų pagal Konvencijos 6, 8 ir 14 str. ir kt.). Reikia pabrėžti, kad Konvencija negina teisės į atitinkamą gyvenimo lygį (žr. 1999 m. spalio 28 d. nutarimą dėl priimtimumo *Pancenko byloje prieš Latviją*, pareiškimo Nr. 40772/98).

Pažymėtina ir tai, kad Chartijoje yra IV dalis – Solidarumas (27–38 str.), pagal kurią ginamos darbuotojų teisės, tinkamos darbo sąlygos, kurioje numatyta socialinė apsauga, vaikų darbo draudimas ir priežiūra, sveikatos priežiūra, – to Konvencija visai negina. Konvencijos aiškus principas, kad ji negarantuoja ekonominių socialinių teisių (žr. minėtą 1999 m. spalio 28 d. nutarimą dėl priimtimumo *Pancenko byloje prieš Latviją*, pareiškimo Nr. 40772/98).

Kitos šioje Chartijos dalyje numatomos teisės kaip aplinkos apsauga, kuri taip pat nenumatyta Konvencijoje, tačiau jau ginama, EŽTT sparčiai vystant šios srities prakti-

ką, ypač pozityvių valstybės išpareigojimų srities (pvz., *Budayeva ir kiti prieš Rusiją*, pareiškimų Nr. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 ir 15343/02, 2008 m. kovo 20 d. sprendimas dėl valstybės pozityvios pareigos imtis reikiamų veiksmų stichinės nelaimės atvejais ar esant jos realiai grėsmei; kitas pavyzdys – byla *Hatton ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*, (Nr. 36022/97), § 96, ECHR 2003-VIII), kur aiškiai nustatyta pareiga valstybei tinkamai reglamentuoti oro uosto veiklą, kad ji nekeltų žalos gyventojų sveikatai ir gerovei; bei kt. (žr. bylą *Taşkın ir kiti prieš Turkiją*, Nr. 46117/99, § 113, ECHR 2004-X dėl nacionalinio teismo sprendimo nevykdymo, kuriuo uždrausta gaminti minas, nes gamybos procesas kenkė aplinkinių kaimų gyventojų sveikatai).

Taigi, kaip rodo Chartijos bei Konvencijos pagrindinių teisių tekstinė analizė, šių dviejų esminių dokumentų ir juose garantuojamų teisių santykis bus itin svarbus. Lieka tik tikėtis, kad Europos Sąjungos teismų bei Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijų darnos klausimas, kuris dar aštriau iškils ateityje, abiejų pusių bus sprendžiamas remiantis supratimo ir pagarbos žmogaus teisėms idėjomis.

3. Dviejų sistemų teismų jurisprudencijų santykio analizė

Viena išvada yra visiškai aiški, kad Europos Sąjungos Teisingumo Teismas taiko savo praktikoje bendrųjų principų metodą, kuriuo remdamasis jis daro nuorodas į Europos žmogaus teisių konvencijos nuostatas bei jos taikymo praktiką, taip pat ir į kitas tarptautines sutartis¹⁷.

Tačiau skirtingų teisių ir jų apimties aiškinimo ribų išvengti nepavyksta jau ir dabar, net nekalbant apie šių dviejų sistemų tarpusavio sąveiką ateityje – *Hoechst* byloje (bylos 46/87 ir 227/88 *Hoechst prieš Komisiją* [1989] ECR 2859) Europos Teisingumo Teismas nusprendė, kad Konvencijos 8 straipsnyje įtvirtinta teisė į būsto neliečiamybę neapima verslo patalpų, o Strasbūro teismas *Niemietz* byloje (Nr. 13710/88, 1992 m. gruodžio 16 d., § 37) aiškiai pasakė, kad sąvoka „būstas“ apima ir tam tikrą profesinę veiklą arba verslą, ypač kai profesinei veiklai naudojamos patalpos yra įkurtos asmens gyvenamojoje patalpoje. Todėl kratai advokato biure turėjo būti taikomos Konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje numatytos garantijos, kaip įsikišimui į asmens būstą (*interference into his home*). Orderis kratai buvo itin platus, jis numatė bet kokių dokumentų galimą paėmimą be jokių apribojimų, kratos advokato biure atžvilgiu nebuvo taikomos jokios saugumo priemonės, pavyzdžiui, nepriklausomo asmens dalyvavimas. Tokia pat EŽTT praktika dėl plačios būsto apsaugos pagal Konvencijos 8 straipsnį, kaip ir nagrinėjant advokato biure atliktą kratą, buvo pakartota ir byloje *Turan prieš Vengriją* (Nr. 33068/05, 2010 m. liepos 2 d.).

Kitoje byloje vėl išsiskyrė Liuksemburgo ir Strasbūro teismų požiūriai – *Orkem* (byla 374/87 *Orkem prieš Komisiją* [1989] ECR 3283) byloje Liuksemburgo teismas manė, kad Konvencijos 6 str. nesuteikia teisės „neliudyti prieš patį save“, o *Funke prieš*

17 Jočienė, D. Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos įtaka nacionalinei teisei bei jurisprudencijai, tobulinant žmogaus teisių apsaugą. Konvencijos ir Europos Sąjungos teisės santykis. *Jurisprudencija*. 2007, 7(97): 20–22.

Prancūzija byloje (Nr. 10828/84, 1993 m. vasario 15 d., § 44) Europos Žmogaus Teisių Teismas pabrėžė, kad „muitų teisės specialūs bruožai (sprendimo § 30, 31) negali pažeisti „kiekvieno asmens, kaltinamo nusikaltimo padarymu“, teisės, [...] tylėti ir neprisidėti, apkaltinant save (angl. *to remain silent and not to contribute to incriminating himself*)“. Ši Strasbūro Teismo praktika aiškiai patvirtinta ir naujame 2009 m. kovo 10 d. Didžiosios kolegijos sprendime byloje *Bykov prieš Rusiją* (Nr. 4378/02, žr. § 93), kuriame Teismas aiškiai pakartojo savo jurisprudencijos frazę, kad Konvencijos 6 str. įtvirtintas *teisingo* teismo principas apima ir privilegiją neapkaltinti savęs.

Skirtingas teisių aiškinimas visų pirma kelia sunkumų valstybėms narėms, kurioms yra privalomi ir Liuksemburgo teismo, ir Strasbūro teismo sprendimai. Todėl ES teisės bei Europos žmogaus teisių konvencijos teisinio santykio klausimas lieka ypač svarbus, jis, autorės nuomone, turėtų būti sprendžiamas ne konflikto, o derinimo keliu, tai rodo dabartinė Strasbūro Teismo praktika *Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Tocaret Anonim Sirketi byloje prieš Airiją* (Nr. 45036/98; [GC], 2005 m. birželio 3 d. sprendimas, CEDH 2005-VI), kurioje Strasbūro Teismas išvystė vadinamosios *adekvačios/tapačios* žmogaus teisių apsaugos (angl. *equivalent protection*) principą abiejų sistemų atžvilgiu. Strasbūro Teismo koridoriuose ši byla dažnai yra apibūdinama kaip šio Teismo ir ES teismų *taikos sutartis*.

Pastarųjų metų Strasbūro Teismo bylų sprendimuose ryškėja tendencija, kad Teismas yra linkęs palaikyti idėją, jog Konvencijos pagrindu bei Europos Sąjungos teisėje įtvirtinta žmogaus teisių apsauga yra adekvati Europos žmogaus teisių konvencijos sistemai. Šis principas ypač akivaizdžiai pirmą kartą buvo patvirtintas minėtoje *Bosphorus byloje prieš Airiją*, kurioje buvo sprendžiamas klausimas dėl Airijos skirtų sankcijų teisėtumo ir pagrįstumo pagal Konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnį (naudojimosi nuosavybės teise apribojimai) lėktuvo, kuris nuosavybės teise priklausė Jugoslavijos oro linijoms, bet buvo išnuomotas Turkijos charterinei kompanijai, atžvilgiu, vykdam JT Saugumo Tarybos rezoliuciją 820 (1993), kuria buvo skirtos sankcijos buvusiai Jugoslavijai dėl įvykdytų masinių ir rimtų žmogaus teisių pažeidimų, bei ES reglamentą Nr. 990/93, kuris nepaliko valstybėms jokios jų veiklos šioje srityje laisvės (žr. sprendimo §§ 12–14; 110, 111).

Teismas taikė Konvenciją Airijos veiksmų atžvilgiu (*ratione personae* principas), nors Airija veikė būtent JT Saugumo Tarybos bei ES reglamento Nr. 990/93 pagrindu, tačiau Strasbūro Teismas *vis dėlto* byloje galutinai padarė išvadą, kad nuosavybės teisių apsauga pagal Konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnį yra *adekvati* ES teisėje garantuojamai nuosavybės teisių apsaugai.

Europos Bendrijų Teisingumo Teismas pasisakė dėl minėto reglamento 8 straipsnio taikymo (1996 m. liepos 30 d. išvada), kuris ir buvo pagrindas taikyti apribojimus lėktuvo atžvilgiu, nemokant jokios kompensacijos (žr. sprendimo §§ 42–56).

Įdomu tai, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas, sprenddamas klausimą, ar galėjo Europos Bendrijų Teisingumo Teismas svarstyti klausimą dėl „adekvačios apsaugos“ remiantis ES teise dėl kompensacijos neišmokėjimo pareiškėjui ir diskriminacinio požiūrio į jį, pareiškė:

Procedūra prieš tam tikrą valstybę narę Europos Teisingumo Teisme gali būti inicijuota tik Europos Komisijos arba kitos valstybės narės arba kitu atveju individai turi dalyvauti nacionalinėse procedūrose. Nacionaliniuose teismuose dalyvaujanti šalis neturi teisės į 177 straipsnio (dabar 234 straipsnis) nuorodą, tuo gali naudotis tik patys vidaus teismai. Kaip jau buvo pažymėta *Kondova* byloje, jei teigiama/ar manoma, kad Europos Sąjungos teisės nuostatos gali pažeisti Konvenciją, tik nacionaliniai teismai bei (Strasbūro) Teismas, greičiau nei Europos Teisingumo teismas, būtų galutiniai teisėjai byloje (žr. sprendimo § 118, taip pat §§ 162–165).

Šis Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas, sukėlęs didžiules dviejų sistemų atstovų diskusijas, gali būti aiškinamas teigiant, kad ES teisės garantuojama žmogaus teisių apsauga gali būti apibūdinama kaip esanti arba buvusi tuo metu, adekvati tai, kurią garantuoja Konvencija. Logiškai daroma išvada, kad Airija nepažeidė Konvencijos reikalavimų, vykdydama savo teisinius narystės Europos Sąjungoje išpareigojimus (žr. sprendimo § 165).

Taigi gali būti daroma išvada, kad darba tarp ES teisės sistemos ir Konvencijos sistemos yra galima ir jos gali funkcionuoti kaip viena kitą papildančios sistemos.

Įdomu tai, kad kitose Strasbūro Teismo Didžiosios kolegijos nagrinėtose bylose – *Behrami ir Behrami prieš Prancūziją* (Nr. 71412/01, 2007 m. gegužės 31 d. sprendimas dėl nepriimtino) bei *Saramati prieš Vokietiją, Prancūziją bei Norvegiją* (Nr. 78166/01, 2007 m. gegužės 31 d. sprendimas dėl nepriimtino) Strasbūro Teismas padarė aiškų skirtumą nuo anksčiau aptartos *Bosphorus* bylos *ratione personae* principo požiūriu pagal Konvencijos 1 straipsnį, padarydamas išvadą, kad minėtos bylos yra nepriimtinos pagal Konvencijos 35 straipsnį, nes minimos valstybės atsakovės negali atsakyti už atitinkamą Jungtinių Tautų, kaip tarptautinės saugumą ir taiką pasaulyje palaikančios tarptautinės organizacijos, laikinai sukurtų/įgaliotų veikti organų (KFOR ir MINUK), kurie tiesiogiai atsakingi tik pačiai Jungtinių Tautų Organizacijai pagal jos Chartijos 103 str. ir kurie tuo metu buvo įsteigti tam, kad administruotų bei kontroliuotų buvusios Jugoslavijos teritoriją, veiksmus. Šie veiksmai nebuvo vykdomi minėtų valstybių teritorijoje, todėl negali būti nustatyta jų jurisdikcija *ratione personae* principo prasme pagal Konvencijos 1 straipsnį (žr. bylos *Behrami ir Behrami prieš Prancūziją* § 151, 152).

Kalbant apie Konvencijos sistemos ir ES teismų santykį dabar ir net ateityje kitos itin svarbios yra bylos *Boivin prieš 34 valstybes Europos Tarybos nares* (Nr. 73250/01, 2008 m. rugsėjo 9 d. nutarimas dėl nepriimtino, CEDH 2008) ir *Connolly prieš 15 valstybių Europos Sąjungos narių* (Nr. 73274/01, 2008 m. gruodžio 9 d. sprendimas dėl nepriimtino, nepublikuotas), kurių sprendimuose Europos Žmogaus Teisių Teismas pabrėžė, kad šiose bylose nė viena iš minimų valstybių nedalyvavo (darbo) ginčų procedūrose nei tiesiogiai, nei netiesiogiai (*Boivin byla dėl nepaskyrimo į postą Euro-control* (The European Organisation for the Safety of Air Navigation). TDO organo (ILO Administrative Tribunal, kuris vienas turėjo teisę spręsti darbo ginčus tarp minėtos organizacijos ir jos personalo) sprendimas buvo netenkinti skundo (panaikinti skyrimą dėl procedūrų nesilaikymo), todėl minimos valstybės negali būti atsakingos už tam tikros tarptautinės organizacijos, kurių dalyvės jos yra, veiksmus, todėl šiais atvejais nėra valstybių *jurisdikcijos* Konvencijos 1 straipsnio prasme, taigi skundai turi būti atme-

tami kaip *ratione personae* nesuderinami su Konvencijos nuostatomis. Tačiau *Boivin* nepriimtino nutarime Teismas, pasiremdamas minėtais *Bosphorus* bei *Behrami* bylų sprendimu, pabrėžė, kad:

*Konvencija nedraudžia tam tikrai Susitariančiai šaliai perduoti jos suverenias galias tam tikrai tarptautinei (įskaitant supranacionalinę) organizacijai [...]; dar daugiau, tokių perleistų suverenių galių turėtoja ši organizacija nėra laikoma atsakinga pagal Konvenciją dėl tam tikrų joje vykstančių procedūrų arba priimtų sprendimų iki tol, kol ta organizacija nėra Susitariančioji šalis (§ 152; žr. taip pat *Confédération française démocratique du travail v. European Communities*, Nr. 8030/77, Commission decision of 10 July 1978, DR 13, p. 231; *Dufay v. European Communities*, no. 13539/88, Commission decision of 19 January 1989, unreported).*

Teismas taip pat pabrėžė, kad, kita vertus, valstybė turi pareigą pagal Konvencijos 1 straipsnį atsakyti pagal jos jurisdikciją už bet kokius veiksmus, kurie įvyksta arba nacionalinės teisės, arba tos valstybės priimtų tarptautinių įsipareigojimų pagrindu (žr. § 153; taip pat *United Communist Party of Turkey ir kiti prieš Turkiją*, 1998 m. sausio 30 d. sprendimas, *Reports* 1998-I, p. 17, 18, § 29).

Teismo nuomone, valstybės veiksmai gali būti pateisinami Konvencijos prasme tiek, kiek tam tikra organizacija, kurios įgaliota valstybė veikia, nustato fundamentalias žmogaus teisių garantijas ir jų priežiūros sistemas, kurios mažų mažiausiai turi būti *tapachios/artimos (at least equivalent)* toms, kurias garantuoja Konvencija (žr. *Bosphorus* bylos sprendimo § 155).

Teismas taip pat pabrėžė, kad, jei žmogaus teisių garantijų tapatumas nėra nustatomas, valstybė gali būti pripažinta pažeidusi Konvencijos reikalavimus, tačiau gali būti atvejų, kai tarptautinio bendradarbiavimo interesai gali nusverti Konvencijos reikšmingumą (žr. *Loizidou prieš Turkiją (preliminary objections)*, 1995 m. kovo 23 d. sprendimas, A serija, No. 310, p. 27, 28, § 75). Ši tendencija gali būti laikoma ir pavojinga, kaip nuneigianti žmogaus teisių apsaugos pagal Konvenciją svarbumo/pirmumo principą.

Kitoje byloje – *Connolly prieš 15 valstybių Europos Sąjungos narių* (Nr. 73274/01, 2008 m. gruodžio 9 d. sprendimas dėl nepriimtino *ratione personae*, nepublikuotas), kuriame pareiškėjas tiesiogiai skundėsi dėl jo atžvilgiu pradėtos drausminės procedūros Europos Komisijoje, o vėliau dėl procedūrų ES pirmosios instancijos teisme bei Teisingumo Teisme neatitikties Konvencijos 6 str. procedūrinėms garantijoms, nuomonės reiškinio laisvei pagal Konvencijos 10 str. (taip pat kitus straipsnius 13, Pirmojo prot. 1 str.) ir kad 15 ES valstybių narių (tuo metu) turi būti atsakingos už jo teisių, ginamų Konvencijos, pažeidimus. Pareiškėjas buvo persekiojamas už ES finansų politikos kritiką, kaip pažeidęs Europos Sąjungos tarnautojo statusą. EŽT Teismas, primindamas *adekvačios apsaugos* principą, pabrėžė, kad šis ginčas liečia tik pačią ES, kaip supranacionalinę organizaciją, tai yra ginčas tarp Europos Komisijos, ES teismų ir vieno EK darbuotojo. Nė viena iš minėtų valstybių jokių momentu nebuvo įtraukta į procedūras ES institucijose, todėl negali būti atsakinga už galimus ES kaip tarptautinės organizacijos vykdomus žmogaus teisių pažeidimus, o pati Europos Sąjunga nėra Konvencijos dalyvė, todėl negali būti atsakinga EŽTT (žr. anksčiau aptartą nutarimą *Boivin* byloje).

Autorė nurodo ir kitas bylas, kurias nagrinėdamas EŽTT analizavo ES teisę arba tiesiogiai rėmėsi ja, pavyzdžiui, Jungtinės Karalystės konvenciniai išipareigojimai buvo analizuoti *Matthews* byloje (Nr. 24833/94, 1999 m. vasario 18 d. nutarimas): pareiškėja nebuvo užregistruota kaip turinti balsavimo teisę rinkimuose į Europos Parlamentą 1994 m. ES sutarties pagrindu (ji ginčijo, kad Jungtinė Karalystė negali vienašališkai nevykdyti Tarybos sprendimo 76/787 bei 1976 m. Europos Parlamento rinkimų akto dėl 1994 m. rinkimų Gibraltare). Strasbūro Teismas nustatė, kad Konvencijos Pirmojo protokolo 3 straipsnis, numatantis rinkimus į įstatymų leidybos institucijas, apima ir rinkimus į Europos Parlamentą, todėl ši Konvencijos nuostata buvo pažeista, nes pareiškėja, kaip Gibraltaro gyventoja, nebuvo įtraukta į balsavimo sąrašus ir negalėjo pareikšti savo nuomonės dėl Europos Parlamento rinkimų 1994 m.

Dar vienoje byloje – *Cantoni prieš France case* (15 November 1996, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-V), kurioje pareiškėjui buvo pritaikytas Prancūzijos įstatymas, įgyvendinantis ES direktyvą dėl medicininių produktų, dėl to pareiškėjas buvo nuteistas už medicininių produktų prekybą (1965 m. sausio 26 d. direktyva 65/65), EŽTT nenustatė Konvencijos 7 straipsnio pažeidimo (pareiškėjas teigė, kad Prancūzijos įstatymas, pagal kurį pareiškėjas buvo nuteistas, buvo neaiškus – *no foreseeability*), tačiau Teismas šiuo atveju, nors ir pabrėžęs, kad EB Teisingumo Teismo praktika yra labai svarbi, aiškinant Konvencijoje garantuojamas teises, vis dėlto iš principo savo sprendime rėmėsi Prancūzijos kasacinio teismo praktika.

Kitoje byloje prieš Vokietiją – *Waite and Kennedy* ([GC], Nr. 28934/95 ir 26083/94, 1999 m. vasario 18 d. sprendimas) – dėl negalėjimo patekti (*denial of access*) į Vokietijos teismus, EŽTT nenustatė Konvencijos 6 str. 1 d. pažeidimo, nes Vokietijos teismai, pasiremdami Europos erdvės agentūros (European Space Agency) tarptautiniu statusu ir tarptautinių organizacijų galimybe remtis jų turimu neliečiamumu, skirtu jų funkcijoms efektyviai vykdyti, neperžengė valstybių turimos vertinimo laisvės (angl. *margin of appreciation*), spręsdami patekimo į teismą klausimus, susijusius su tokių tarptautinių organizacijų veikla. Autorės nuomone, ši byla labai primena bylą *Cudak prieš Lietuvą* (Nr. 15869/02, [GC], 2010 m. kovo 23 d. sprendimas), kurioje Strasbūro Teismo Didžioji kolegija vis dėlto pabrėžė, kad Lietuvos teismų rėmimasis Lenkijos valstybės neliečiamumu neproporcingai apribojo pareiškėjos teisę patekti į teismą, siekiant išspręsti jos atleidimo iš Lenkijos diplomatinės atstovybės Vilniuje teisėtumo ir pagrįstumo klausimą. Autorė kelia retorinį klausimą: įdomu, koks būtų EŽTT šių dienų sprendimas tokioje byloje, kaip minėta *Waite and Kennedy* byla prieš Vokietiją, jei ji būtų nagrinėjama Strasbūro Teisme dabar?

Labai svarbi, autorės nuomone, Strasbūro Teismo nuostata ES teisės požiūriu buvo priimta ir 2009 m. sausio 20 d. Teismo Trečiosios sekcijos nutarime dėl priimtimumo byloje prieš Nyderlandus Nr. 13645/05, kurioje Teismas, pasiremdamas *Bosphorus* byloje nustatytu *adekvačios apsaugos* principu, pabrėžė, kad Europos Bendrijų Teisingumo Teisme taikoma procedūra atitinka Konvencijos 6 straipsnio garantijas, todėl asociacijos skundas yra aiškiai nepagrįstas pagal Konvencijos 35 straipsnio 3 ir 4 dalis. Teismas, atsakydamas į pareiškėjų skundą dėl negalėjimo atsakyti į Generalinio advokato pasta-

bas, kurias jis pateikia Teisingumo Teismui, pasirėmė ES Teisingumo Teismo taisyklių 61 straipsnyje numatyta galimybe prašyti atnaujinti žodinį procesą byloje po to, kai Generalinis advokatas perskaito savo nuomonę ir kai tai yra būtina, ir pabrėžė, kad tokia galimybė yra reali, ne tik teorinė, ji ir suteikia proceso šalims atitinkamas *teisingo* teismo garantijas Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto teisingo teismo prasme¹⁸.

Minėti pavyzdžiai rodo, kad dviejų sistemų teismų jurisdikcijų konfliktas jau matomas, tačiau, remiantis *Bosphorus* byloje ir kitose bylose išvystytu *adekvačios apsaugos* principu, jo gali būti išvengta. Minėtas darnos kelias turėtų tapti abiejų sistemų teismų jurisprudencinio bendradarbiavimo pagrindu.

Isigaliojus Konvencijos Keturioliktajam protokolui ir Lisabonos sutarčiai, nebeliko jokių teisinių kliūčių ES prisijungti prie EŽTK sistemos. Tačiau Strasbūro Teismui yra labai svarbu, kad šis prisijungimas nesukeltų dar didesnių Teismo darbo trukdžių dėl galimo bylų skaičiaus padidėjimo. Reikia tikėtis, kad Europos Sąjungos prisijungimas prie Konvencijos sistemos leis išvengti jurisdikcijų dubliavimo klausimų ir padės didinti Teismo veiksmingumą.

Literatūra

- Anciuvienė, M. Žmogaus teisių apsaugos pagrindai Europos Sąjungos teisėje. *Europos Sąjungos teisė ir Lietuva*. Vilnius: Justitia, 2002.
- Applying and Supervising the ECHR. Guaranteeing the effectiveness of the European Convention on Human Rights*. Collected texts. Council of Europe: Directorate General of Human Rights, 2004.
- European Court of Human Rights. Annual Report 2009*. Registry of the European Court of Human Rights, Strasbourg, 2010.
- Frowein, J. A.; Peukert, W. *EMRK-Kommentar*. 3. Auflage. N. P. Engel Verlag, 2009.
- Jočienė, D.; Čilinskas, K. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005.
- Jočienė, D. *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas*. Antras pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001.
- Jočienė, D. Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos įtaka nacionalinei teisei bei jurisprudencijai, tobulinant žmogaus teisių apsaugą. Konvencijos ir Europos Sąjungos teisės santykis. *Jurisprudencija*. 2007, 7(97).
- Markovic and Others v. Italy*, [GC], Appl. No. 1398/03, judgment of 14 December 2006, ECHR, 2006.
- Vadapalas, V. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006.

18 <<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=13645/05&sessionid=56446968&skin=hudoc-en>>.

PROTECTION OF HUMAN RIGHTS UNDER THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS AND THE EUROPEAN UNION LAW

Danutė Jočienė

European Court of Human Rights, Strasbourg

Summary. *The system of the European Convention on Human Rights (the Convention) created in 1950 is still regarded as the most important and effective regional system for the protection of human rights in the whole world. However, the experience of the European Court of Human Rights (ECHR) has clearly showed that the steady growth in the number of cases brought before the ECHR makes it increasingly difficult to keep the length of proceedings within the acceptable limits and to maintain the effectiveness of the ECHR. This aspect is becoming extremely important due to the fact that the European Union (EU) will join the Convention system in the near future. The legal basis for the EU accession to the Convention system has been made possible after the entering into force of the EU Lisbon Treaty on 1 December 2009, and, from the Convention's perspective, the new Protocol No. 14 to the Convention, which entered into force on 1 June 2010, and which, in Article 17 (amending Article 59 of the Convention), stipulates that the EU may accede to this Convention.*

It should be emphasized that further modifications to the Convention are necessary in order to make such accession possible from a legal and technical point of view. Those modifications could be brought either through an amending protocol to the Convention or by means of an accession treaty to be concluded between the EU and the State Parties to the Convention. All aspects of the possible accession will be decided during the proceedings of negotiation between the EU and the Council of Europe.

*The relationship between the case-law of two different international courts—the ECHR and the EU courts—can already be seen today. If in the earlier stages some differences in the application of the same human rights were remarkable, (see case No. 374/87 *Orkem v. Commission* [1989] ECR 3283 and case *Funke v. France* (Appl. no. 10828/84, judgement of 15 February 1993, § 44)) when the ECHR and the Court of Justice differently interpreted the right to remain silent and to not contribute to incriminating oneself (see also the new case *Bykov v. Russia* [GC], (No. 4378/02, § 93)), in the case *Bosphorus Hava Yollari Turizm v. Tocaret Anonim Sirketi v. Ireland* (Appl. no. 45036/98; [GC], judgement of 30 June 2005, CEDH 2005-VI) it is seen that the ECHR has developed the principle of equivalent protection of human rights with regard to both systems. The same position of the ECHR with regard to the EU law was developed in the admissibility decisions in the cases *Boivin v. 34 States Members of the Council of Europe* (No. 73250/01, 9 September 2008, Decision on the admissibility, CEDH 2008-....) and *Connolly v. 15 States members of the European Union* (No. 73274/01, 9 December 2008, Decision on the admissibility not published), rejecting the cases as inadmissible *ratione personae* under Article 1 of the Convention. The developed principle of equivalent protection in both systems should form the legal basis for the future co-operation and unique interpretation of the provisions of the Convention and*

the EU Charter of Fundamental Rights which now forms the legal basis for the protection of human rights in the EU.

Keywords: *European Court of Human Rights, European Convention on Human Rights, European Union, Court of Justice of the European Communities/European Union, Convention, human rights, relationship between the case-laws.*

Danutė Jočienė, Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėja, socialinių mokslų daktarė. Mokslinių tyrimų kryptys: žmogaus teisių apsauga, Europos žmogaus teisių konvencija, Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija.

Danutė Jočienė, Judge of the European Court of Human Rights, doctor of social sciences. Research interests: protection of human rights, European Convention on Human Rights, jurisprudence of the European Court of Human Rights.